

DZIENNICZEK - SŁOWNICZEK

Narzędzie wspierające naukę języka polskiego
dzieci z doświadczeniem migracyjnym.

**PRZEWODNIK METODYCZNY
DLA NAUCZYCIELI**

Projekt współfinansuje m.st. Warszawa

Projekt „Języki – super moc! Wzmacnianie kompetencji językowych uczniów z warszawskich szkół podstawowych”
jest współfinansowany ze środków m. st. Warszawy.

Granice mojego języka są granicami mojego świata.

Ludwig Wittgenstein – austriacki filozof i nauczyciel

Wstęp – o roli języka

Rozpoczęcie nauki w szkole to ważne wydarzenie dla wielu dzieci. Gdy dziecko nie zna dobrze języka nauki – niewątpliwie szkoła staje się dla niego jeszcze większym wyzwaniem.

Szkoły często proponują dzieciom nie znającym języka polskiego dodatkowe lekcje, na których uzupełniają swoją wiedzę językową – uczą się polskiego. Nie zawsze jednak takie wsparcie jest wystarczające, by dzieci szybko nauczyły się mówić po polsku. Dlaczego?

Nauka często nie przynosi szybkich efektów, ponieważ dziecko nie ma warunków do spokojnej nauki nowego języka. Równoległe z nauką polskiego uczy się materiału w ramach regularnych przedmiotów szkolnych. Z reguły od razu trafia do klasy, w której nauczyciel i inne dzieci mówią w języku dla siebie nie znanym lub tylko częściowo znanym. Nawet jeśli dziecko rozumie po polsku, ale wcześniej naukę pobierało w innym języku, nie będzie rozumiało wielu słów i terminów używanych w polskiej szkole. Stopień znajomości języka polskiego wyznacza granice jego świata. Żeby zrozumieć, jak bardzo znajomość języka jest ważna i jak bardzo wyznacza granice świat danego człowieka, warto zastanowić się, do czego potrzebny nam jest język.

Do czego potrzebna jest znajomość języka?

Jak wynika z powyższego zestawienia, znajomość danego języka pomaga realizować wiele potrzeb. Jest niezbędna do tego, by uczyć się i zdobywać wiedzę szkolną. Przede wszystkim jednak, język daje nam poczucie bezpieczeństwa – zrozumienie tego, co dzieje się wokół nas. Pozwala wyrażać swoje pragnienia i myśli. Umożliwia bycie podmiotem, a nie przedmiotem dyskursu.

Poziom znajomości języka polskiego będzie decydował zatem o tym, w jakim stopniu dane dziecko będzie mogło komunikować swoje potrzeby, co będzie rozumiało z wypowiedzi nauczyciela i innych dzieci, czy będzie miało możliwość wchodzenia w dialog, nawiązywania znajomości i przyjaźni z innymi dziećmi. Będzie decydował także o tym, w jakim stopniu skorzysta z treści przekazywanych przez nauczyciela w trakcie lekcji.

Im słabsza znajomość języka polskiego, tym większą niepewność, frustrację i stres może odczuwać dziecko. Nawet jeśli podejmuje ono próby wysłowienia się, ale brakuje mu słów, to często w końcu rezygnuje z dalszych prób. Traci wiarę we własne siły i motywację do nauki języka. Dodatkowo odczuwany stres i frustracja utrudniają naukę w ogóle – zamiast skupić się na treściach omawianych w trakcie lekcji dziecko myśli, jak przetrwać kolejny dzień w szkole.

Nauczyciel, któremu zależy na wzmocnieniu motywacji dziecka do nauki (przede wszystkim języka polskiego, ale nie tylko) może zaproponować dziecku i rodzicom skorzystanie z „Dzienniczka-słowniczka.” Idealnie, gdy sam dodatkowo wesprze dziecko i jego rodzica w pracy z tym narzędziem.

Czym jest „Dzienniczek-słowniczek”?

Jest to narzędzie pomocne w rozwoju znajomości języka polskiego. To swego rodzaju pamiętnik prowadzony przez dziecko. Z pomocą dorosłych (rodzica i/lub nauczyciela) każdego dnia dziecko zapisuje w „Dzienniczku-słowniczku” ważne wydarzenia ze swojego życia – to co wydarzyło się w szkole, w domu, a także to, co ma się wydarzyć.

„Dzienniczek-słowniczek” jest stworzony w oparciu o technikę terapii logopedyczno-psychologicznej, tak zwany „dziennik wydarzeń”. Technikę tę jako narzędzie usprawniające naukę języka wprowadziła w latach 60-tych XX w. logopedka Waława Zuziowa. Obecnie dziennik wydarzeń jest jednym z narzędzi wykorzystywanym do stymulacji rozwoju językowego w ramach terapii Metodą Krakowską, której twórcą jest psycholożka i logopedka prof. dr hab. Jagoda Cieszyńska.

Wieloletnie doświadczenia terapeutów pracujących tą metodą wskazują, że prowadzenie dzienniczka wydarzeń przyspiesza naukę języka, pomaga w budowaniu poczucia bezpieczeństwa dziecka w różnych sytuacjach społecznych oraz wspiera jego rozwój emocjonalny.

W „Dzienniczku-słowniczku” dzieci i ich opiekunowie znajdą karty do zapisu zdarzeń z życia dziecka. Znajdą także przykłady gotowych dialogów, które mogą mieć miejsce w szkole. Te przykładowe dialogi zawierają szereg użytecznych słów i zwrotów, które pomagają zrozumieć to, co dzieje się w szkole. Pomagają też uczyć się sformułowań w języku polskim, które potrzebne są w realnych sytuacjach w życiu każdego ucznia polskiej szkoły.

Propozycje dialogów zawarte w „Dzienniczku-słowniczku” mają stanowić także inspirację dla dzieci (ich rodziców oraz nauczycieli) do tworzenia własnych dialogów i opisów zdarzeń.

Komu dedykowany jest „Dzienniczek - słowniczek”?

„Dzienniczek-słowniczek” jest narzędziem skierowanym do dzieci, które potrzebują wsparcia w nauce języka polskiego. Przede wszystkim do dzieci, które mają doświadczenie migracyjne (mieszkały w innym kraju niż Polska), a obecnie są lub staną się uczniami polskiej szkoły. Dzienniczek mogą prowadzić dzieci w różnym wieku i z różną znajomością języka polskiego. Wpisy w Dzienniczku będą bardziej lub mniej rozbudowane – w zależności od poziomu językowego dziecka.

W szczególności do korzystania z Dzienniczka zachęcamy:

- **dzieci polskie powracające z zagranicy** – zwłaszcza te, które w domach mówiły po polsku, ale w kontaktach z rówieśnikami, w komunikacji w przedszkolu czy szkole używały języka większości,
- **dzieci cudzoziemców** – zwłaszcza te, które na co dzień w kontaktach z rodzicami używają innego języka niż polski,
- **dzieci z rodzin dwukulturowych**, w których używa się więcej niż jednego języka – w szczególności te, w przypadku których język polski jest językiem słabo opanowanym.

Jakie są korzyści z prowadzenia Dzienniczka?

Prowadzenie „Dzienniczka – słowniczka” przynosi dziecku szereg korzyści:

- **pozwala ćwiczyć język w dialogu** – zapisane w dzienniczku rozmowy dziecka i gotowe wzory dialogów umożliwiają uczenie się sformułowań, których dziecko najbardziej potrzebuje, by móc się komunikować z otoczeniem,
- **poszerza zakres słownictwa** – w szczególności użytecznego w różnych sytuacjach szkolnych,
- **mobilizuje do powtarzania znanych już słów i zwrotów** – utrwalenie na papierze przeżytych sytuacji pozwala do nich wracać i opowiadać o nich różnym osobom,
- **wspiera naukę zadawania pytań i udzielania odpowiedzi** w typowych sytuacjach szkolnych (i nie tylko),
- **ułatwia komunikowanie swoich potrzeb i myśli** dzięki zwrotom i słowom, które dziecko zapisuje i ćwiczy,
- **wspiera rozwój emocjonalny dziecka** – pomaga nazywać i rozumieć różne stany emocjonalne,
- **pomaga budować pozytywny obraz samego siebie** – jako osoby aktywnej, potrafiącej odnaleźć się w różnych sytuacjach społecznych wymagających użycia języka polskiego,
- **uczy linearnego postrzegania czasu**, dzięki czemu dziecku łatwiej będzie zrozumieć gramatykę i relacje czasowe między wydarzeniami z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości,
- **przygotowuje do wydarzeń, które mogą mieć miejsce w szkole i w innych kontekstach społecznych** – to daje poczucie bezpieczeństwa.

Nauczycielowi wspierającemu dziecko w pracy z Dzienniczkiem:

- **pozwala zbudować/wzmocnić relację z dzieckiem** – poznać je bliżej, a przez to wypracować sposoby motywowania dziecka do nauki,
- **pomaga nawiązać/wzmocnić współpracę na linii nauczyciel-rodzic**, co z kolei umożliwia szybki przepływ informacji.

Zarówno dobra relacja rodzic-dziecko, jak i bieżący przepływ informacji między nauczycielem a rodzicem, są ważne. Umożliwiają bowiem szukanie jak najlepszych sposobów wsparcia dziecka w radzeniu sobie z wyzwaniami i problemami jakich doświadcza.

Co znajduje się w „Dzienniczku-słowniczku” i jak z niego korzystać?

Dzienniczek składa się z 3 części:

część 1

właściwy „Dzienniczek-słowniczek” dziecka – jest to kilkudziesięciostronicowy zeszyt, który stanowi szablon do tworzenia przez dziecko własnych wpisów. Pierwsza strona umożliwia umieszczenie informacji o tym, kto jest właścicielem i autorem dziennika. Na kolejnych stronach jest miejsce na umieszczenie daty,

opisu/dialogu związanego z danym dniem (patrz pkt. 2), a także informacji o samopoczuciu dziecka. Obok, po prawej stronie, znajduje się miejsce na opisanie, narysowanie lub wklejenie pamiątki dnia oraz miejsce do wyrażenia emocji, która towarzyszyła danemu dniu (patrz pkt. 3).

część 2

gotowe propozycje dialogów – w drugiej części znajdują się gotowe dialogi związane w różnymi sytuacjami szkolnymi. Można je wkleić do dzienniczka, ale mogą one też stać się inspiracją do stworzenia własnych dialogów.

część 3

słowniczek uczuć i emocji – to zestaw emotikonów wraz ze wskazaniem emocji i odczuć, jakie dany emotikon reprezentuje. Opracowana jest polska wersja językowa oraz wersja, w której dziecko może podpisać emotikony odpowiednikami słów w ojczystym języku.

Zasady prowadzenia „Dzienniczka – słowniczka”

Na wypisywanie treści do Dzienniczka należy poświęcić ok. 15 – 20 minut dziennie.

W pierwszej części Dzienniczka - tej do tworzenia własnych wpisów – dziecko, **przy wsparciu rodziców (czasami nauczycieli), codziennie umieszcza wpis**. Dotyczy on ważnego z perspektywy dziecka zdarzenia, w których uczestniczyło lub na które się przygotowuje.

Wpisu można dokonać samodzielnie. To znaczy zapisać konkretną sytuację z życia dziecka. Narysować dziecko i osoby biorące udział w danym zdarzeniu. W dymki wpisać, co kto powiedział. Rysuje i pisze w Dzienniczku rodzic bądź dziecko – w zależności od wieku dziecka i jego umiejętności czytania i pisania.

Najlepiej, gdy dziecko, przy wsparciu rodzica, tworzy własne wpisy. Najbardziej odzwierciedlają one sytuacje, które dla niego osobiście były znaczące. To właśnie do wydarzeń najbardziej znaczących, wzbudzających najwięcej emocji, dziecko chętnie wraca – przypomina je sobie, opowiada innym, ćwicząc w ten sposób język polski.

Zdarza się jednak, że dziecku i rodzicom/nauczycielom **brakuje pomysłu** na to, jakie wydarzenie można danego dnia przedstawić w tworzonym Dzienniczku. **Warto wtedy sięgnąć do drugiej części „Dzienniczka-słowniczka”**. Znajduje się tam szereg dialogów, które mogą stanowić wzór i inspirację do stworzenia własnego wpisu. Wybrany dialog można też wykorzystać w całości - wyciąć i wkleić w Dzienniczku dziecka w miejscu przeznaczonym na opis wydarzenia, które miało miejsce danego dnia lub które wydarzy się dnia kolejnego.

Przeglądając dialogi w części drugiej „Dzienniczka-słowniczka” można zauważyć, że w niektórych miejscach zamiast narysowanych postaci dzieci, są wyznaczone pola na stworzenie własnego rysunku. Dziecko może tam narysować siebie, lub kolegę/koleżankę z klasy – tak, by rysunek pasował do dialogu. Zabieg ten ma pomóc dziecku utożsamić się bardziej z dialogiem, który akurat danego dnia wkleja do swojego Dzienniczka.

Dzienniczek ma przede wszystkim pomóc dziecku w zwiększeniu kompetencji językowych w typowych sytuacjach szkolnych. Zachęcamy więc, by były w nim wpisy dotyczące właśnie funkcjonowania dziecka w szkole. Z drugiej strony nie tylko ten aspekt życia jest ważny. Na przerwach i na lekcji dziecko rozmawia z nauczycielami i kolegami o różnych rzeczach. W Dzienniczku jak najbardziej mogą znaleźć się zapisy dotyczące tego, co dzieje się poza szkołą (np. obiad w domu, wyjście na zakupy, zabawa na placu zabaw itp.). Zapis może dotyczyć zdarzenia na które dziecko ma się przygotować np. udział w urodzinach kolegi z klasy, początek roku szkolnego.

UWAGA!

Rola nauczyciela w tworzeniu przez ucznia „Dzienniczka – słowniczka” jest nie do przecenienia. Już samo zainteresowanie ze strony nauczyciela tworzonym przez ucznia dzienniczkiem stanowi ogromną motywację dla dziecka do korzystania ze zwrotów i słów w nim zawartych, a także do tworzenia kolejnych wpisów. Na tym jednak warto nie poprzestawać. Nauczyciel może pomagać uczniowi tworzyć wpisy w jego dzienniczku. Jest to szczególnie istotne, a wręcz niezbędne, gdy rodzice dziecka nie mówią po polsku lub mówią słabo.

Tworząc wpisy w Dzienniczku należy również **uzupełnić część poświęconą samopoczuciu dziecka.** W wyznaczonym miejscu dziecko rysuje, jak się danego dnia czuje. Może to być buźka przedstawiająca emocję, cała postać lub jeszcze coś innego, co reprezentuje emocję np. balon, bomba, prezent itp. Warto wpisać też nazwę emocji/uczucia, jakie towarzyszy dziecku. Rodzic może przez chwilę porozmawiać z dzieckiem o jego odczuciach. To pomoże dziecku lepiej rozumieć własne emocje. W wypełnieniu tej części „Dzienniczka-słowniczka” pomocny może być dołączony do niego **Słowniczek uczuć i emocji (część 3).**

Na końcu, w miejscu przeznaczonym na „**pamiętkę dnia**”, umieszczamy coś, co związane jest z danym wydarzeniem i stanowi swego rodzaju pamiętkę tego zdarzenia. Może to być zdjęcie, rysunek wykonany przez dziecko, ale także bilet wstępu, rachunek sklepowy, płatki kwiatków itp.

Warto **poprosić nauczyciela o pomoc w tworzeniu „Dzienniczka-słowniczka”**, nawet jeśli rodzic bardzo dobrze zna język polski. Nauczyciel może pomóc dziecku w tworzeniu wpisów w Dzienniczku, dzięki czemu nawiązuje z nim lepszą relację. Już samo zainteresowanie nauczyciela tym, co uczeń wpisuje w swój Dzienniczek, przełoży się na motywację dziecka do tworzenia dalszych wpisów. Dziecko chętnie będzie się nimi chwaliło i używało poznanych zwrotów i sformułowań w realnych sytuacjach z życia klasy i szkoły.

Tworząc wpisy w Dzienniczku NALEŻY KONIECZNIE PAMIĘTAĆ o tym, by:

- dialogi były krótkie i poprawne gramatycznie,
- wypowiedzi muszą być zapisane WIELKIMI LITERAMI,
- rysować bohaterów dialogów jak najbardziej podobnych do osób rzeczywistych (to dotyczy rysunków wykonywanych przez rodziców i lub nauczycieli) – nie muszą to być szczegółowe rysunki, ale powinny zawierać pewne charakterystyczne cechy rysowanej osoby np. długość włosów itp.

Przykłady – już wypełnionych fragmentów/ kart dzienniczka

DZISIAJ JEST:

DATA: 6 listopada 2018

DZIEŃ TYGODNIA: wtorek

MÓJ DZIEŃ

SPÓŹNIENIE

SPRAWDZAM LISTĘ OBECNOŚCI. CZY JEST .....

JESTEM.

HANIA KUBECKA?

NIE MA JEJ. JEST NIEOBECNA.

DZIEŃ DOBRY.

DZIEŃ DOBRY, HANIU. SPÓŹNIŁAŚ SIĘ. SIADAJ NA SWOJE MIEJSCE.

TAK, SPÓŹNIŁAM SIĘ. PRZEPRASZAM.

PAMIĄTKA DNIA:

JAK SIĘ DZISIAJ CZUJĘ:

DZISIAJ JEST:

DATA: 22 maja 2018

DZIEŃ TYGODNIA: wtorek

MÓJ DZIEŃ

WYCIECZKA

DZIŚ IDZIEMY NA WYCIECZKĘ DO ZOO.

CIESZĘ SIĘ, ŻE IDZIEMY DO ZOO! A TY?

JA TEŻ SIĘ CIESZĘ!

PAMIĄTKA DNIA:

JAK SIĘ DZISIAJ CZUJĘ:

Słów kilka o podstawach naukowych, czyli dlaczego to działa

Metoda jest bardzo prosta, a jednocześnie bardzo skuteczna. Jak wskazuje twórczyni Metody Krakowskiej, w ramach której wykorzystuje się technikę Dziennika Wydarzeń, profesor Jagoda Cieszyńska-Rożek:

Ilustracja zdarzenia uruchamia sytuacyjne rozumienie wypowiedzi i pozwala dziecku nakładać znaczenie słów na rozgrywające się zdarzenie.¹

Wpisy w Dzienniczku ułatwiają zatem przyswajanie języka między innymi dlatego, że **dużo łatwiej jest zrozumieć daną wypowiedź, gdy jest ona osadzona w kontekście sytuacyjnym i społecznym**. Jeśli jest utrwalona na papierze w postaci rysunku i zapisu, to można do niej wracać – powtarzać i ćwiczyć słowa oraz zwroty usłyszane w realnych sytuacjach.

Nie bez znaczenia jest też porządkowanie zdarzeń z życia dziecka w czasie. Kolejne zapisy w Dzienniczku pozwalają budować poczucie ciągłości w czasie. Dodatkowo wpisana informacja o czasie, w którym dane zdarzenie miało miejsce, osadza je w cyklicznym (dni tygodnia) oraz w linearnym rozumieniu czasu (pierwszym drugim, trzecim styczeń...). **To właśnie dostrzeganie zmian zachodzących w świecie jest istotne dla procesu uczenia się gramatyki**. „Aby dziecko mogło uczyć się reguł językowych, odmiany czasownika oraz myślenia przyczynowo-skutkowego, powinno przede wszystkim dostrzegać zmiany zachodzące wokół niego samego. Właśnie z tego powodu porządkowania temporalności istotne jest prowadzenie dziennika z dziećmi bilingwalnymi i wielojęzycznymi.”²

Warto również podkreślić, że istotną rolę w dzienniczku pełnią tak zwane „pamiętki dnia”. Dodatkowo, niejako w uzupełnieniu do zapisanych dialogów, pomagają osadzić dane zdarzenie w czasie i utrwalić je na kartce papieru. Budują dla niego swego rodzaju scenę.

Co jeszcze nauczyciel może zrobić, by wesprzeć ucznia w nauce języka polskiego?

Jeśli w klasie są dzieci z rodzin dwujęzycznych czy wielojęzycznych, zachęcaj ich rodziców, by uczyli swoje dzieci własnych języków ojczystych. Dlaczego to ważne i może pomóc w nauce, a w szczególności w nauce języka polskiego? Powodów, dla których warto wspierać dwujęzyczność u dzieci jest wiele. Dowiedziono, między innymi, że zwiększa ona kreatywności i umiejętność rozwiązywania problemów. Co bardziej istotne, dzieci dwujęzyczne szybciej uczą się, że słowa nie mają charakteru arbitralnego tzn. że nie ma bezpośredniego związku między brzmieniem słowa, a jego znaczeniem. Stąd dwujęzyczność pozwala lepiej zrozumieć przekazy metaforyczne, gdzie jedno słowo zastępuje inne, co jest bardzo obecne w literaturze, a szczególnie w poezji.

W szczególności warto zachęcać rodziców, by uczyli swoje dzieci czytać i pisać w swoim języku rodzimym. Wieloletnie badania prowadzone na uniwersytecie w Miami na grupie dzieci dwujęzycznych pokazują, że nauka czytania i pisanie w dwóch językach pomaga dzieciom uczyć się języka „większości”. Dzieci uczące się jednocześnie angielskiego i hiszpańskiego w szkole wypadały niekiedy lepiej w testach czytania niż dzieci jednojęzyczne (mówiące i piszące tylko po angielsku) lub dwujęzyczne, (ale nie uczące się pisać i czytać po hiszpańsku). Badacze wskazują, że poznawanie „zasad rządzących dwoma różnymi systemami pisowni czyni zasady te bardziej zrozumiałymi dla dzieci dwujęzycznych w porównaniu z dziećmi uczącymi się czytać i pisać tylko w jednym języku”³.

Pracując z uczniem na lekcji i oceniając jego postępy warto stosować tzw. teksty preparowane. Są to uproszczone wersje poleceń, lektur i innych materiałów edukacyjnych wykorzystywanych w trakcie lekcji. Pomagają dziecku

¹ Cieszyńska – Rożek J., *Metoda Krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci*, Kraków 2013, s. 337

² Cieszyńska – Rożek J., op. cit., s. 343

³ Zurer Pearson B., *Jak wychować dziecko dwujęzyczne. Poradnik dla rodziców (i nie tylko)*, Poznań, 2013, s. 52

zrozumieć, to co jest od niego oczekiwane, a także uczestniczyć w lekcji i wykonywać polecenia nauczyciela. Więcej informacji o metodzie tekstów preparowanych, a także o tym, jak oceniać ucznia nie mówiącego płynnie po polsku, można znaleźć w publikacji „Inny w polskiej szkole” (patrz: Literatura polecana).

Kto przygotował koncepcję merytoryczną i opracował „Dzienniczek – słowniczek”?

Zuzanna Rejmer – psycholożka międzykulturowa, która od lat wspiera rodziny wielojęzyczne w korzystaniu z potencjału rodzimych języków. Pracuje także z nauczycielami i szkołami – prowadzi szkolenia dla kadry pedagogicznej, realizuje projekty wspierające funkcjonowanie dzieci z doświadczeniem migracyjnym w polskich szkołach. Prywatnie mama dwujęzycznej Laury, która także prowadzi swój dzienniczek.

Bibliografia i więcej informacji:

Cieszyńska J., *Dwujęzyczność – rozumienie siebie jako Innego* [w] Cieszyńska J. Orłowska-Popek Z. Korendo M. (red.), *Nowe podejście w diagnozie i terapii logopedycznej – metoda krakowska*, Kraków 2010

Cieszyńska – Rożek J., *Metoda Krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci.*, Kraków 2013.

Grzymała-Moszczyńska H., Grzymała-Moszczyńska J., Durlik-Marcinowska J., Szydłowska P., *(Nie)łatwe powroty do domu? Funkcjonowanie dzieci i młodzieży powracających z emigracji.*, Kraków 2015

Rejmer Z. *Dziecko w rodzinie wielokulturowej i wielojęzycznej.* [w] Czerwińska K. (red.) *Jesteśmy rodzicami w Polsce. Informator dla cudzoziemców wychowujących dzieci w Polsce.*, Izabelin 2016

Zurer Pearson B., *Jak wychować dziecko dwujęzyczne. Poradnik dla rodziców (i nie tylko).*, Poznań, 2013

Literatura polecana:

Bernacka-Langier A., Brzezicka E., Doroszuk S., Gębal P., Janik-Płocińska B., Marcinkiewicz A., Pawlic-Rafałowska E., Wasilewska-Łaszczuk J., Zasuńska M. *Ku wielokulturowej szkole w Polsce. Pakiet edukacyjny z programem nauczania języka polskiego jako drugiego dla I, II i III etapu kształcenia*, Warszawa, 2010

Pawlic-Rafałowska E. (red.), *Inny w polskiej szkole. Poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi.*, Warszawa, 2010